

Det kongelige utdannings- og forskningsdepartement
Postboks 8119 Dep
0032 Oslo

Saksbehandler: Sigrid Tollefsen
Dir. tlf: 23117500

Vår ref: Vår dato: 1.03.2005
Deres ref: 200500144 Deres dato: 06.01.2005

Hørings svar – Strategier for digitale læringsressurser for grunnopplæringen, universitets- og høyskolesektoren og voksnes læring

Innledning

ABM-utvikling - Statens senter for arkiv, bibliotek og museum, skal være et strategisk utviklingsorgan som arbeider med felles utviklings- og samarbeidstiltak og med sektorspesifikke utfordringer for de tre sektorene. Kultur- og kirke departementet har det overordnede ansvaret for ABM-utvikling. Sentrale satsingsområder i perioden 2004-2006 er blant annet:

- fremme læring og formidling i arkiv, bibliotek og museum
- utvide nettbasert tilgang til kunnskap og kultur
- synliggjøre arkiv, bibliotek og museums funksjoner og roller i samfunnet

UFDs strategier for digitale læringsressurser griper tett inn i vårt arbeids- og interessefelt. I høringsbrevet bes det om kommentarer både til de sektorspesifikke og sektorovergrepene tiltak, og at det presiseres hvilke områder i strategiene som kommenteres. Det er ulikt nivå på strategidokumentene, og vi forsøker i det følgende å peke på helhetsperspektivet og deretter gå inn i enkeltstrategiene for kommentarer.

Overordnet strategi. Begrepsbruk og definisjoner

ABM-utvikling skulle gjerne sett en samordning av strategiene slik at de danner et helhetsperspektiv på brukerens roller fra grunnskole og videre gjennom livslang læring. Det bør være et tett samarbeid mellom aktørene i utdanningssektoren i tillegg til eiere av eksisterende digitalt innhold, innholdsprodusenter og andre leverandører. Institusjonene i ABM-sektoren inneholder allerede eksisterende digitale ressurser og arbeider også med ny- og videreutvikling for økt tilgang til digital informasjon, kunnskaps- og opplevelsesressurser. Bibliotekene (både folkebibliotek og fag- og forskningsbibliotek) står i en særstilling når det gjelder dette feltet, men også museum og arkiv er produsenter og leverandører av digitale kunnskapskilder. Gjennom digitalisering vil f.eks eldre arkivmateriale få en helt annen tilgjengelighet og betydning som kunnskapsressurs enn i dag. Bibliotek innehar i tillegg informasjonskompetanse og kunnskap om hvordan dette kan formidles til brukerne i det livslange løpet. Grunnlaget legges allerede i grunnskolen.

Hva er digitale læringsressurser?

For å understøtte en overordnet strategi som ser brukeren i et lengre tidsperspektiv, vil vi se det som en fordel om man kunne samle seg om én definisjon. De tre strategiene benytter **samlet** en vid definisjon av begrepet læringsressurs, mens det i det enkelte strategidokument er ulikt hva som vektlegges. VOX og Utdanningsdirektoratet benytter tilsynelatende samme definisjon. Norgesuniversitetet har en mer detaljert definisjon som skiller mellom fagdidaktiske digitale læringsressurser og digitale kunnskapskilder/bibliotekressurser og gir dermed et mer nyansert bilde av begrepet.

Det vil også være nødvendig å skille klarere mellom digitale læringsressurser og digitale læringsplattformer, og mellom kvalitetssikret produksjon av pedagogiske læremidler og sluttprodukter av elevers og studenters læringsprosess. Vi henviser i den forbindelse til en nylig publisert svensk forstudie om tilgang til digitale læringsressurser i høgre utdanning. Anbefalingene i denne forstudien vektlegger bl.a. behovsanalyse i forhold til hvilke ressurser som trengs og hvordan de er tenkt brukt og advarer mot å sette likhetstegn mellom synliggjøring av ressurser og utbytte¹.

Innhold. Produksjon, utvikling og distribusjon av digitale læringsressurser

Vi oppfatter det som svært positivt at Utdanningsdirektoratet vektlegger tilgjengeliggjøring av de ressursene som arkiv, bibliotek og museum forvalter som et viktig virkemiddel og tiltak i forhold til utvikling av digitale læringsressurser. Dette er like viktig å ha med seg i de strategier som skal gjelde for høyere utdanning og for voksnes læring, men mangler i de utkastene som nå foreligger.

Bibliotek formidler i tillegg tilgang til mange ulike digitale kunnskapskilder som i utgangspunktet ikke er utviklet for læring som f.eks. elektroniske tidsskrifter, databaser og oppslagsverk. Mange av disse går også ut over det nasjonale aspektet. På bakgrunn av dette gir Norgesuniversitetets inndeling i fagdidaktiske digitale læringsressurser og digitale kunnskapskilder/ bibliotekressurser mening.

Norsk digitalt bibliotek (NDB)

Programmet Norsk digitalt bibliotek er et fem-årig innsatsprogram (2003-2008) som skal gi alle enkel tilgang til informasjon og kunnskap. Norsk digitalt bibliotek arbeider direkte med flere av de samme utfordringene som utdanningssektoren, gjennom flere programområder. NDB har bl.a. opprettet en arbeidsgruppe for digitalisering som skal kartlegge eksisterende digitalisert materiale i arkiv-, bibliotek- og museumssektoren, men også sektorens ønsker og behov for hva som skal digitaliseres.

Norsk digitalt bibliotek er delt inn disse programområdene:

- Rammeverket (som omhandler definering av standarder, formater, protokoller m. m.)
- Portaler (som går ut på å finne portalløsninger som kan tilpasses ulike målgrupper)
- Digitalisering (her ser en på hele ABM-sektoren og den opprettede arbeidsgruppen skal kartlegge hele området)
- Systemarkitektur og infrastruktur
- Lisensiering

¹ http://www.myndigheten.netuniversity.se/download/2460/x/frstudie_org.pdf

I Norge vil ABM-utvikling også gjennom NDB tilby både gratisressurser og betalingsressurser ved hjelp av søkeinn ganger av ulik type. De samme ressursene kan også tilbys via utdanningsportalene. MetaLib/SFX kan være et av alternativene for en type søkeinn gang, men Norsk digitalt bibliotek skal vurdere flere, bl.a. åpne løsninger. Arbeidet med å kravspesifisere, vurdere og velge fellessøk- og søkeportalverktøy er under planlegging, og Norsk digitalt bibliotek kommer til å trekke på erfaringer fra bibliotek som allerede har valgt fellessøk- og søkeportalløsninger, slik at disse erfaringene kan komme andre ABM-institusjoner til nytte.

NDB arbeider også med området autorisasjon og autentisering. Det er viktig å få etablert en felles løsning for autentisering og autorisering som gjør det mulig å gi kontrollert tilgang til et vidt spekter av tjenester og innhold. Løsningen skal gjøre det mulig å fungere sammen med andre systemer og løsninger. Arbeidet bør koordineres med det som gjøres i E-koordineringsutvalget for offentlig informasjon.

Deling. Salgs- og betalingsordninger

Vi oppfatter det slik at det her tenkes på deling av ressurser som lærerne selv utarbeider. En læringsressurs bør produseres fritt tilgjengelig for alle, ikke bare for institusjonen/studenten. Biblioteket vil kunne være en naturlig partner i dette arbeidet ved å finne måter å bevare, kvalitetssikre og tilgjengeliggjøre ressursene digitalt. Det vil være hensiktsmessig at biblioteket har denne rollen, fordi dette materialet også bør knyttes opp mot stoff/materiale om samme tema andre steder i landet, Norden eller Europa. Bibliotek i UH-sektoren har allerede lang erfaring med lignende prosjekter gjennom arbeidet med forskningsdokumentasjon. *Open access*, med fri tilgang til publiserte artikler og annet materiale i fulltekst, har blitt et sentralt ansvarsområde spesielt for fag- og forskningsbibliotekene.

Når det gjelder salgs- og betalingsordninger for tilgang til digitale kunnskapskilder/bibliotekressurser, bør utdanningssektoren trekke på erfaringer som allerede er i gang og som planlegges. I Norge har ABM-utvikling i flere år jobbet med å forhandle fram gode lisensavtaler for fag- og forskningsbiblioteksektoren. Det er etablert et konsortieteam som har dette ansvaret. Dette arbeidet ses i tett samarbeid med NDBs arbeid på nasjonalt nivå.

Informasjonskompetanse. Læringsressurssentre

Arbeidet med strategiene for digitale læringsressurser har bakgrunn i UFDs Program for digital kompetanse 2004-2008. Koblingen mellom digital kompetanse/informasjonskompetanse og bibliotek bør også nevnes spesielt. Det handler om datakyndighet, kildekunnskap, det hybride bibliotek², informasjonsferdighet ved bruk av informasjon og informasjonsøkonomi. Bibliotekene har lang erfaring i hvordan finne frem blant tilbudene, hvordan kunne bruke kunnskapsmengden og utøve kildekritisk vurdering. Dette er grunnleggende ferdigheter som enhver innbygger (skoleelev, student, arbeidstaker) bør mestre i dagens samfunn.

Det har vært en sterk utvikling innen universitets- og høyskolesektoren i retning av å utvikle bibliotekene til læringsressurssentre som følge av nye læringsformer og metoder og det har gitt

² Det hybride bibliotek kan forstås som samlinger, tjenester og nettverk, som kan være digitale, men som er knyttet til det fysiske bibliotek, der det også er mulighet for veiledning.

gode resultater. Norgesuniversitetet har vist verdien av å integrere universitets- og høgskolebibliotekene i arbeidet for å nå målene i strategien. En slik integreringstanke kunne også nevnes i mye større grad i grunnutdanningen og skolebibliotekene. Grunnskolene og videregående skoler bør trekke på denne nyttige erfaringen og få bedre ressurs- og kompetanseutnyttelse. Det trengs opprustning og integrering av skolebibliotekene i undervisningen på grunnskolenivå. De bør rustes opp både med hensyn til maskinpark, boklig- og ikke-boklig materiale. Bibliotekaren er ikke tenkt som en forlenget arm av den tradisjonelle læreren og biblioteket er heller ikke tenkt å bli et nytt klasserom. En ser i stedet for seg at biblioteket utvikles til læringsarena som støtter opp om læringen til den enkelte³.

Flere museer har begynt å utvikle digitale læringsressurser som bakgrunnsstoff for elevene/lærerne før et museumsbesøk eller til bruk direkte i oppgaver. ABM-utvikling har publisert ”Reform 94 og museene”⁴, og legger i en rekke prosjekt innenfor både arkiv og museum vekt på utviklingen av digitale ressurser, spesielt overfor barn og unge.

Standarder og anbefalinger

Det er viktig at sektorer som arbeider med standarder og anbefalinger utveksler erfaringer slik at det er mulig å sikre samarbeidsmåter og helhetlig tenkning. Det er en fordel at systemløsninger kommuniserer. Derfor bør det etableres samarbeidsarenaer på dette området.

Norsk digitalt bibliotek har jobbet med en rekke områder innen feltet standarder og metodikk, blant annet for utveksling av metadata og distribuert søking i metadata, enhetlig fellessøk, lånebestilling og dokumenttilgang, autentisering og autorisering, og håndtering av klarerings- og betalingssystemer

Nærmere kommentarer til de enkelte strategiene og forslagene til tiltak:

Strategi for digitale læringsressurser i grunnopplæringen

Tiltak 1 Forslag til forprosjekt om hvordan relevant materiale kan gjøres tilgjengelig for bruk i grunnskolen.

Dersom dette tiltaket settes i gang mener ABM-utvikling at det bør være et samarbeidsprosjekt mellom Utdanningsdirektoratet og ABM-utvikling.

Tiltak 2 Sammen med NDB utrede modeller for hvordan private aktører kan overta vedlikeholdsansvar for digitale læringsressurser.

Dette arbeidet er igangsatt i Norsk digitalt bibliotek. Mange av prosjektene som karakteriseres som nasjonale og som får tildelt midler for 2005 blir bedt om å utrede hvordan driftsmodeller kan se ut. En av modellene kan være at private aktører kan overta vedlikeholdsansvar for digitale ressurser. Vi vurderer også offentlige aktører, og om det er mulig å se på en eventuell delvis eller fullstendig statlig, nasjonal finansiering av visse tjenester.

Tiltak 5 Strategi for vellykket delingskultur

Vi anser også ulike typer bibliotek, museum og arkiv som aktuelle leverandører av læringsressurser og dermed som aktuelle samarbeidspartnere.

³ Fra presentasjonen av studiet: ”Pedagogikk i verkstader for sjølvstudium”
http://www.hib.no/om/sentrale-dokumenter/rapporter/aarsrapport/2000/al_pivs.html

⁴ <http://www.abm-utvikling.no/publisert/ABM-skrift/2003/reform94.pdf>

Tiltak 9 Samling og formidling av FoU-resultater i eget fagbibliotek

Det er allerede et godt utbygd system for registrering av forskningsdokumentasjon i Norge som bør ses i sammenheng med dette prosjektet.

Tiltak 10 Opprettelse av FoU-fond der private utviklere av digitale læringsressurser kan søke om midler

ABM-utvikling mener at også arkiv, bibliotek og museum bør kunne søke støtte til utvikling av digitale læringsressurser, og for å lette tilgangen til digitale kunnskapskilder. Institusjonene i sektoren besitter store mengder innhold som egner seg svært godt i ulike lærings situasjoner. Tilgang til slike kunnskapskilder vil også være en viktig forutsetning for at private utviklere skal kunne utvikle fagdidaktiske digitale læringsressurser.

Strategi for digitale læringsressurser i høgre utdanning

Skillet mellom fagdidaktiske og digitale kunnskapskilder er veldig klar under definisjonene av digitale læringsressurser, men følges ikke opp og blir dermed mer uklare under tiltakene i strategien til Norgesuniversitetet. Det er lite fokus på innhold i forhold til produksjon, noe som kan være uheldig i forhold til ressursbruk og nytte av det som allerede eksisterer. Vi viser for øvrig til informasjon om prosjektet Norsk digitalt bibliotek som er nevnt over.

Arkiv og museum er ikke nevnt i dokumentet, og bibliotek nevnes bare når det er snakk om UH-sektorens egne bibliotek. Det er viktig for utdanningssektoren å inkludere eksisterende digitale kunnskapskilder/ bibliotekressurser som allerede finnes i utdanningssektoren, samt arkiv-, bibliotek- og museumssektoren, i tillegg til egenproduksjon. Tilgjengeliggjøring av den nasjonale kulturarven har vært nevnt i Utdanningsdirektoratets strategi og er også relevant her.

Tiltak 1.1 Arbeid med digitale læringsressurser skal være meritterende for tilsatte og studenter

Norgesuniversitetet foreslår at egenproduksjon av digitale læringsressurser skal være meritterende både for studenter og ansatte. I denne forbindelse er kvalitetsvurdering viktig.

Tiltak 4 Nasjonalt nivå

Tiltakene som gjelder nasjonalt nivå er relevant i forbindelse med Norsk digitalt bibliotek

Tiltak 4.3 Merking og gjenfinning av ressurser.

ABM-utvikling bør kobles inn dersom det settes i gang tiltak under dette punktet.

Tiltak 4.6 Fritak for merverdiavgift for digitale kunnskapskilder

ABM-utvikling støtter dette forslaget – digitale ressurser må sidestilles papirbaserte medier.

Tiltak 4.7 Opprettelse av felles komité

Dersom det opprettes en felles komité for forankring av fellestiltak, bør ABM-utvikling etter vårt syn være representert.

Strategi for digitale læringsressurser og voksnes læring

VOX har i sitt utkast tatt med en god presisering på forskjellen mellom formell, ikke-formell og uformell læring (2.1), og bygger derfor godt opp under livslang læring som et bærende element

for en framtidig strategi. Oversikten over interessenter (1.4) burde derfor gjenspeile dette bedre ved å identifisere også innholdsleverandører / formidlere av digitale kunnskapskilder, og produsenter / utviklere av digitale læringsressurser.

I forslaget er det lagt størst vekt på kompetanseutvikling innen arbeids- og næringsliv, og på markedstiltak som kan styrke det kommersielle tilbudet. Det er uheldig å begrense en strategi for voksnes læring til bedriftenes behov – i et samfunnsperspektiv. Det er viktig å ha fokus også på den verdiskaping som ligger i alle former for kompetanseutvikling for voksne, enten det dreier seg om voksnes rett til grunn- og videregående utdanning, behovet for etter- og videreutdanning og fleksibel læring, eller den grunnleggende tanken om folkeopplysning og dannelse.

Merknader til forslag til tiltak

Flere av de utredninger som foreslås bør også trekke inn ABM-sektoren, som både sitter på viktige digitale ressurser og arbeider med sentrale strategier for tilgang til digitalt innhold. Her vil ABM-utvikling ha en naturlig rolle.

Tiltak 5 – 7 Standardisering

Det er etablert et samarbeid mellom kultur- og utdanningssektoren, ved utdanning.no, eStandardprosjektet, Norsk digitalt bibliotek/ABM-utvikling og Nasjonalbiblioteket, om digitalisering og tilgjengeliggjøring for kultur og læring. Prosjektet *TilgjengeLie* er beskrevet nærmere på www.norskdigitalbibliotek.no.

Tiltak 11 Sidestille trykte medier og digitale læringsressurser

Dette støttes fullt ut av ABM-utvikling, jf tiltak 4.7 under Strategi for høgre utdanning. Vi viser også til ABM-utviklings arbeid med lisensavtaler for ABM-sektoren.

Tiltak 12 Etablering av nasjonal portal for læringsobjekter

I den grad det skal etableres en egen slik portal, i tillegg til de ulike portaler som alt finnes innen utdanningssektoren, oppfordrer ABM-utvikling at dette ses i sammenheng med det arbeidet som gjøres i Norsk digitalt bibliotek, der etableringen av en portalløsning står sentralt. Vi viser også til det portalsamordningsprosjektet som nå er i ferd med å realiseres i regi av utdanning.no, jf www.estandard.no⁵

Avslutning

ABM-utvikling ser at det er lagt mye arbeid i strategidokumentene, og ser fram til den videre oppfølging av dette viktige arbeidet.

Med hilsen

Jon Birger Østby
direktør

Leikny Haga Indergaard
avdelingsdirektør

⁵ <http://www.estandard.no/stories.php?story=05/02/16/6600304>